

Haavikon viestiä kaivamassa

■ PENTTI LAASONEN

Aarne Kinnunen: *Kaksi metriä syvästä kysymykistä. Paavo Haavikon proosasta.* WSOY 2009.

Aarne Kinnusen kirjallisuudentutkimus on kotoisin eri maailmasta kuin ”Elämä ja teokset” -tyyppi-
nen elämäkertakirjallisuus. Kinnunen lähtee itse teosten tekstistä, ankarasti vain siitä ja päätty sen analyysiin. Toisin sanoen, on kuunneltava vain sitä, mitä kirjailija sanoo, antamatta sille tulkintaa lapsuuden

kohtaloista, ruuansulatuksen häiriöistä tai avioliiton onnesta ja onnettomuudesta – ellei kirjailija ole itse sisällyttänyt niitä tekstiinsä. Näin rakennetussa kirjallisuudentutkimuksessa heitetään sivuun tapahtumat, jotka kelpaisivat iltalehtien lööppeihin ja juorujen aiheiksi.

Voi olla, että tällainen kirjallisuudentutkimus ei saa kiitosta niiltä, jotka etsivät viihdekirjallisuutta jännittävine juonineen. Kiinnostuksen aihe kuitenkin löytyy, jos käyttää aikaa etsiäkseen kysymyksiä ”kahden metrin”, tai useammankin, syvyydestä.

Kinnunen on tutkinut Haavikon tuotantoa aikaisemminkin. Jo vuonna 1977 julkaistiin hänen Haavikon dramatiikkaa käsittelevä teoksensa *Syvä nauru*. Pessimistin syvä nauru. Proosassa kysymykset on haettava niin ikään syvältä.

Haavikon näytelmiä analysoituun Kinnunen päättelee, ettei kirjailija ”luo politiikkaa, vaan maailmankuvaa”. Kun palaan proosatutkimukseen, tartun nimenomaan tähän tavoitteeseen, siihen, miten Kinnusen teoksessa peilautuu kiinnostavalla tavalla Haavikon ”uskonnollisuus”. Kinnusen tulokinnan valossa Haavikko on omalla tavallaan huomattava suomalainen teologinen kirjailija. Kinnusen kirjaa esittelevä kritiikki on sivuuttanut sen nähdäkseni jokseenkin kokonaan. Siitä lyhyesti, muutamia piirteitä.

Haavikon maailman peruskäsitteitä on kaos, joka tarkoittaa uskonnollisessa mielessä sattuman välttämättömyyttä, vastakohtana ”uskonnollisen tai poliittisen ihmisen paranoiaan vertautuva Jumalan, Puolueen ja Manifestin, kaikkialle ulottuva käsi ja katse tai uskoonsa sidottu fatalisti”. On

elettävä keskellä ennustamattomien tapahtumien laajaa massaa. Sattuma ja Jumala eivät sovi yhteen, ja kun tämä tunnustetaan, joudutaan ateismiin; ketään ei voida hyväksyä ”Isäksi eikä Jumalaksi”.

Ei ole kysymys ”tieteellisestä maailmankatsomuksesta”, sillä se joka uskoo tieteellisen ajattelun tuloksiin, ”on jo ratkaisevasti lakanut olemasta ajatteleva ihminen”. Haavikon rakentama vastakohta uskontoon ei siten ole tässä mielessä intellektuaalinen. Ratkaisevaa Haavikon uskontokäsityksessä on synnin käsitteen poistaminen. Silloin ei nimittäin ole liioin sovittusta, armoa eikä anteeksiantamusta. Haavikko kääntää tämän mielestään virheellisen opetuksen ironisesti ”pimeyden Ruhtinaan” toimeksi.

Yksi toistuva Haavikon kysymystyyppi koskee ”viestejä”, joilla on nimenomaan uskonnollinen sisältö. Me emme saa uskonnolta sellaisia viestejä, joita ehkä voisimme odottaa. Sen sijaan uskonto lähettää viestejä, ”joita ei saa avata”. Nähdäkseni Haavikko tarkoittaa joko uskonnon tarjoamien viestien arveluttavuutta yleensä, tai että niistä avautuu agnostisismien tai kulkatien uskomisen mahdollisuus ja oikeutus, jotka täytyy torjua. Kiinnostavan vertailun tarjoaa mielestäni Franz Kafkan *Keisarin viesti*, joka edustaa Haavikon katsomuksista poikkeavaa uskonnollisuutta. Viesti on todellinen, mutta sen perille pääsemistä estää eteen tuppautuvan väkijoukon ruuhka.

Haavikon katsomuksissa ei ole kysymys vain erillisesti uskonnosta ja kirkosta, vaan teologia, psykologia ja juridiikka luovat yhdessä yhteiskunnan, joka on sekavassa, rikollisessa tilassa. Siksi ”pitkä, syvä

ja julma lama on ihmiskunnan ainut toivo”. Haavikon maailmankäsitys on syvän pessimistinen. Jotakin valoa antavat *Puut, kaikki heidän vihreytensä*, mihin Haavikon yhden runoteoksen nimi viittaa. Yksi hallitseva teema on ”kuolema ja minä”, jonka voisi tulkita merkittävän pessimistin perusasetelmaa. Kuolema määrittää ihmisen. Kuolema ei vastaa kyselyihin. Yleensäkin, merkitystä on vain kysymyksillä, jotka ovat vailla vastausta.

Onko Haavikko kyyninen ja nihilisti? Kinnusen mukaan ei, sillä ihmisten teot ja tulevaisuus eivät ole hänelle samantekeviä. Luonnon, puitten olemassaolo on yksi lohdutus. Luonnon ”uskonnollinen” tulkinta on ongelmaton; Kristus sen sijaan ei. Minusta näyttää siltä, että Haavikko pyörittelee Kristusta voimatta tarkalleen päättää, miten häntä olisi ymmärrettävä. Viestistä hän sanoi, ettei ”sitä saa avata”. Jätän tulkinnan Kinnuselle:

Kovin sanoin kerrotaan jyrkkä ero Kristuksesta, samoin se, että kirjailija maalaa hänet ristille pää alaspäin väittäen sitä oikeaksi asennoksi. Kuvan valmistaminen merkitsee vielä huomattavaa riippuvuutta tai Kristusta kiintopisteenä henkisesti rikkinäisessä maailmassa. Ihmisen Poika ei ole yhdentekevä, vaan sillä tavoin tärkeä, että se ei saisi olla mielessä.

Minkäänlainen uskonnollinen tulkinta ei näytä pääsevän Kristuksesta irti.

Kirjoittaja on kirkkohistorian professori (emeritus).